

nfu

Norsk Forbund for
Utviklingshemmede

NFU BERGEN LOKALLAG
40 år for menneskerettigheter

Den 12. juni 2016 feirer
NFU Bergen lokallag
sitt 40-årsjubileum
med stor fest på
Hordamuseet på Stend.

40 år for menneskerettigheter

Jubileumsbok for NFU Bergen lokallag

Utgitt i 2016 av NFU Bergen lokallag

Trykket hos AJSP, Litauen

Design ved Nina Skauge

Laget av Silje Søvik.

Innhold

Innledning	4
NFUs prinsippprogram	5
NFU – 40 år for menneskerettigheter. <i>Kari Elster Moen</i>	6
Hilsener til NFU Bergen lokallag	7

Historikk 10

40 suksessfulle år. <i>Jens Petter Gitlesen</i>	11
Ledere i NFU Bergen lokallag i 40 år	13
Historisk blick på ansvarsreformen. <i>Samtale med Jann Aasbak</i>	14
Samarbeid skaper endring. <i>Samtale med Tom Skauge</i>	18

Barnehage og skole 20

Hilda Malene liker seg i barnehagen. <i>Ragna B Langlo</i>	21
Inkludering er haldningar i praksist. <i>Anita Sande</i>	22
Læring og utvikling i Fyllingsdalen. <i>Elin Brakstad Smith</i>	25

Arbeid 26

Steiner for brød – igjen. <i>Thomas Owren</i>	27
Allsidig produksjon hos Grønneviken. <i>Samtale med Grete Pùpe</i>	30
TV BRA – en fremtidsrettet arbeidsplass. <i>Samtale med Camilla Kvalheim</i>	32
Sprek vaktmesteren i Statbygg. <i>Ragna B Langlo</i>	36
Gode dager i dagsenter. <i>Ragna B Langlo</i>	37
Fun games – aktivitet for alle. <i>Ragna B Langlo</i>	38

Fritid	40
Bravo Bads! <i>Elin Eriksen Ødegaard</i>	41
En hyllest til støttekontaktene. <i>Nina Skauge</i>	44
Bolig	46
Jørgen flytter ut. <i>Ragna B Langlo</i>	47
Stor trivsel i selveierleilighet i Måken. <i>Nina Skauge</i>	50
Annet	52
Internasjonal kontakt. <i>Ragna B Langlo</i>	53
Bøker for folk med utviklingshemming. <i>Nina Skauge</i>	54
Hva husker du fra 1976? <i>Elin Eriksen Ødegaard</i>	55

Tegnet av Frode Djupevåg.

Innledning

NFU Bergen lokallag ferier 40 år i 2016. I den anledning har lokallaget ønsket å gi et dagsaktuelt og lokalt tidsbilde som kan illustrere Norsk Forbund for Utviklingshemmede sine kjernearbeidsområder; arbeid for likeverdige muligheter for alle.

Boken er en gave til deg som er medlem av NFU Bergen lokallag. Vi håper du vil like gaven. Boken er også skrevet til deg som er lokalpolitiker i vår region. Vi vet at du som politiker ikke automatisk kan kjenne til feltet som våre medlemmer representerer. Vi vet også at du står i en rekke vanskelige dilemmaer når beslutninger skal tas. Vi har oppnådd målet vårt om du får mer innsikt i vår historie og større forståelse for våre problemer og gleder. Vi håper boken inspirer deg til å ta beslutninger som er demokratiske, sett fra utviklingshemmede sitt perspektiv. Vi håper at våre lokalpolitikere har ambisjoner om å forme en by der personer med utviklingshemming skal kunne bo ulike steder. Og at de kan ha barnehage, skole, dagtilbud og arbeid i nærheten av der de bor slik at de enkelt kan få besøke vennene sine.

Vi har også skrevet boken til deg som er i familie

med en person med utviklingshemming. Til deg som har en venn, en skolekamerat eller en kollega med utviklingshemming. Og til deg som arbeider med personer med utviklingshemming i barnehage, skole, helsevesen, fritidsaktivitet eller bofellesskap. Vi håper at du trives i jobben din og at du ser det ekstraordinære i dette arbeidet. Du arbeider nemlig med mennesker som i større eller mindre grad er avhengige av deg for å få et godt liv.

Vi håper at boken vil bidra til innsikt også for deg som planlegger fremtidens samfunn for mennesker med utviklingshemming. Om du er arkitekt, fritidskoordinator, byplanlegger eller byråkrat i Bergen – vårt håp er at du vil arbeide med tanke på å skape et likeverdig samfunn der alle kan delta på sin måte. Og kanskje er vi så heldige at du er en innovatør – en som har ambisjoner om å vil utvikle byen vår med spennende nye løsninger?

Rettighetstanken – prinsippet om at personer med utviklingshemming har grunnleggende menneskerettigheter på linje med alle andre – var den bærende idéen da organisasjonen ble stiftet i 1967 under navnet Norsk Forbund for

Psykisk Utviklingshemmede. I dag har NFU ca. 8200 medlemmer. NFU Bergen lokallag er ett av 188 lokallag over hele landet.

Mye har endret seg på 40 år. At NFU i dag er så stor og slagkraftig, viser behovet for en organisasjon som passer på at samfunnet er for alle – ikke bare i festtaler, men i praksis rundt om i kommunene. Vi ser at menneskerettigheter og likeverd stadig må voktes. Det gjelder ved livets begynnelse, i barnehagen, på skolen, i arbeidsliv, i familieliv, i boligen og i fritid. Alle mennesker i vårt samfunn har rett på verdighet og et godt liv.

Vi ønsker at denne boken skal være en festbok, derfor viser vi frem noen miljøer og tiltak som vi håper kan være til inspirasjon. Mye positivt har skjedd – og skjer stadig – i Bergen. Noe av det vi viser frem er direkte knyttet til arbeid og kamper som NFU Bergen lokallag har tatt. Vi viser også frem miljøer som arbeider uten at NFU har vært involvert, men som med sitt arbeid signaliserer at de har et felles verdigrunnlag med NFU.

Historiske glimt kan vise hvordan vi er kommet dit vi er i dag og løfte frem sammenhengen mellom før og nå: Hva som har vært diskutert i Bergen, hvilke seire som er vunnet og hva

mennesker med utviklingshemming og deres familier i Bergen stadig står overfor av utfordringer.

For hvordan står det til i dag? Tar våre politikere valg som er i tråd med historien til mennesker med utviklingshemming? Har de tanken om grunnleggende menneskerettigheter i bakhodet når avgjørelser tas? Erfaringene vi som redaksjonsgruppe har gjort oss gjennom arbeidet med boken, gjennom organisasjonsarbeid og som foreldre og fagfolk er blandete. Det finnes fremdeles unødvendige barrierer for deltakelse og inkludering både i helsevesen, utdanningssektor og fritidstilbud.

I boken kan dere lese erfaringer fra noen av dem som har stått på barrikadene i disse 40 årene. De retter blikket fremover og gir oss inspirasjon til å finne retningen for det videre arbeidet. Vi vil takke alle bidragsyterne, som med stort engasjement har skrevet, illustrert eller stilt opp i intervju slik at boken kunne bli til.

Redaksjonsgruppa i *NFU Bergen lokallag 40 år* har vært Ragna B Langlo, Nina Skauge og Elin Eriksen Ødegaard.

Illustrasjon på side fire ved Nesttun dagsenter.

**NFU:
Mennesker
med utviklings-
hemning har
likeverdig rett
til liv.**

NFUs prinsipprogram

- 1** Mennesker med utviklingshemning har den samme verdi, de samme grunnleggende behov og rettigheter som ethvert annet menneske.
- 2** Mennesker med utviklingshemning har likeverdig rett til liv.
- 3** Mennesker med utviklingshemning har rett til reell innflytelse på sitt liv og til å fatte egne beslutninger.
- 4** Mennesker med utviklingshemning og familier der et familiemedlem har utviklingshemning, har rett til individuelt tilrettelagte tjenester, økonomiske ytelser og rett til meningsfylte og tilrettelagte aktivitetstilbud som voksne.
- 5** Mennesker med utviklingshemning har rett til likeverdig og tilrettelagt opplæring på alle nivåer i skoleverket og innenfor de samme organisatoriske rammer som alle andre.
- 6** Voksne mennesker med utviklingshemning har rett til eget hjem.
- 7** Voksne mennesker med utviklingshemning har rett til et seksualliv og en samlivsform etter eget ønske.
- 8** Voksne mennesker med utviklingshemning har rett til arbeid.
- 9** Mennesker med utviklingshemning har rett til å delta i alminnelige kultur- og fritidsaktiviteter.
- 10** Mennesker med utviklingshemning har rett til interesseorganisasjon som pådriver for at likeverdighet og likestilling skal bli hevdet og ivaretatt på alle områder i samfunnet.

Norsk Forbund for
Utviklingshemmede

NFU – 40 år for menneskerettigheter

Foto: Marita Aarekol, BT

Kjære NFU-medlemmer, venner og støttespillere!

Gratulerer med 40-årsjubileum for arbeidet for menneskeverd for mennesker med utviklingshemming og deres familier! Her har dere en flott bok hvor dere kan lese om saker vi har vært opp-tatt av og om mennesker som har vært viktige for arbeidet vårt. Lykke til med lesingen!

NFU Bergen lokallag har gjennom disse 40 årene gjort en iherdig innsats for å passe på og følge opp Bergen kommune og andre offentlige etater. Vi er en organisasjon som har vært – og er – en viktig medspiller for dem som arbeider med tjenester til personer med utviklingshemming på alle nivåer i kommunen. Vi passer også på å si fra når vi mener kommunen ikke har gjort

jobben sin godt nok. Det har gjort at personer med utviklingshemming har blitt hørt og tatt hensyn til i det kommunale systemet. Det er vi stolte av! Vi takker våre gode støttespillere. Dere har vært viktige for å få dette til – og vil nevnes senere i boken.

Flere tema har vært viktige for oss alle disse årene: Nok boliger som er gode å bo i. Avlastning for dem som bor hjemme og støttekontakt for å få en meningsfull fritid. Brukerstyrt personlig assistanse har vi jobbet for på landsplan. Gode skoler og barnehager og arbeid for alle. Og til slutt at alle skal ha et godt ferietilbud.

Det er også viktig at vi har det gøy sammen! Mange har vært med på vårfestene med Prof-fene og spennende nattevandringer på Akvariet. I de siste årene har vi arrangert trivelig førjuls-fest på Øvre-Eide gård. Nå gleder vi oss til jubileumsfeiringen vår på Hordamuseet 12. juni!

Jeg vil takke dere medlemmer, venner og støttespillere! Uten dere klarer vi ikke å stå i dette! På vegne av NFU Bergen lokallag ønsker jeg oss alle lykke til videre i arbeidet for mennesker med utviklingshemming!

Jubelhilsen fra

Kari Elster Moen

leder, NFU Bergen lokallag (2012-)

Hilsener til NFU Bergen lokallag

Foto: Øyvind Ganesh

Gratulerer så mye med 40-årsjubileet! Dere gjør en utrolig viktig innsats for samfunnet vårt, og er en tydelig stemme for mennesker med en utviklingshemming. Dere gjør Bergen varmere! Jeg vil arbeide for at hverdagene for de utviklingshemmede i Bergen skal bli bedre, og vil jobbe for at flere får tilbud om plass på dagsenter og tilrettelagt

arbeid. Jeg har snakket med mange utviklingshemmede i Bergen gjennom den siste tiden, og noe av det de fleste er mest opptatt av er meningsfulle dager med innhold. Jeg er kjempestolt av dagsenterplassene og de tilrettelagte arbeidsplassene vi har i Bergen, men vil at enda flere skal få tilbud om dette.

Masse lykke til med feiringen!

Beste hilsen fra *Rebekka Ljosland*

Byråd helse og omsorg

40 år i teneste for at Bergen skal bli ein enda betre by å bu i for alle, skal ein vera utruleg stolt av! Ein skulle kanskje tru at når ein er 40 år så burde ein vera vaksen og komme i mål med det som er viktig her i livet.

Det er dessverre slik at det fortsatt er langt igjen til at menneske med utviklingshemming vert behandla som andre folk.

Vi står framleis ovanfor store utfordringar når det gjeld å få til god inkludering, gode tenester og dermed god livskvalitet for denne gruppa. Difor er det nok slik at lokallaget kjem til å måtta jubilera mange ganger til. Lokallaga er det viktigaste ledd i NFU sin organisasjon. Det er der ein

treff medlemmane.

Bergen lokallag har vore gode både på aktivitet og politikk ovanfor medlemmene. Det er viktig at desse to områda vert prioriterte. Hordaland har også vore flinke til å få fram dyktige tillitsvalde som har bidradd på nasjonalt nivå.

Bergen som det største lokallaget er sjølvsagt viktig for at politikken i fylket går i rett retning for våre medlemmer. Det står stor respekt av det som tillitsvalde utfører i lokallaget på mange arenaer, og det skal dei vera stolte av! Det er flott at laget har fått dokumentert si historie gjennom jubileumsboka.

Gratulerer og lykke til med arbeidet vidare.

Helsing Geir Tore Søreide

NFU Hordaland fylkeslag

Osterøy lokallag ynskjer Bergen lokallag tillukke med 40-årsjubileet!

Helsing Roald Hovden

NFU Osterøy lokallag

Gratulerer med 40-årsjubileet! Stå på vidare – det er fortsatt veldig bruk for oss! Med venleg helsing frå NFU.

Elsa Skare

NFU Austrheim lokallag

Vi ønsker Bergen lokallag NFU til lykke med 40-årsjubileet og lykke til med feiringen!

Med vennlig hilsen

Jan Arild Lindaas

NFU Lindås og Masfjorden lokallag

Hei! Ønsker dere lykke til i jubileumsåret!

Kjell Husebø

NFU Indre Hardanger lokallag

Vi gratulerer Bergen lokallag med 40-årsjubileet og ønsker lykke til i tiden fremover med fortsatt arbeid til det beste for medlemmene!

Mvh

NFU Sotra lokallag

Vi gratulerer Bergen lokallag med 40-årsjubileet. Arbeidet laget legg ned er minst like viktig i dag som for 40 år sidan. Lukke til med det viktige arbeidet framover!

Beste helsing

Jostein Saghaug

NFU Kvinnherad lokallag

Illustrasjon ved Nesttun dagsenter.

The background of the slide is an abstract, textured surface. It features a mix of bright yellow and various shades of green, ranging from light lime to a darker, almost teal. The texture appears organic and painterly, with visible brushstrokes or natural material grain. A solid green horizontal bar is positioned across the middle-left of the slide, containing the word 'Historikk' in white text.

Historikk

40 suksessfulle år

NFU Bergen lokallag har hatt to store fordeler. For det første er byen såpass stor at lokallaget alltid har vært stort og hatt aktive og flinke tillitsvalgte. For det andre er det mange bergensere i lokallaget. Bergensere er kjent for å si hva de mener. Når bergensere mener noe, så har de sterke meninger.

*Av Jens Petter Gitlesen,
leder i NFU Norge.*

Sterke meninger skal NFU ha. Vi er en politisk organisasjon som mener at mennesker med utviklingshemning skal kunne leve på samme måte som folk flest. Skolen, omsorgstjenestene, helsevesenet og arbeidsmarkedsmyndighetene skal ha tiltak og legge til rette for at mennesker med utviklingshemning kan leve som andre og være en del av samfunnet.

I tillegg til den klare stemmen, har NFU Bergen lokallag vært tett på myndighetene. Lokallaget har påvirket byens politikk. Det er få store institusjonslignende bofellesskap i Bergen. Kommunen har lagt forholdene til rette for at også mennesker med utviklingshemning skal kunne etablere seg i selveide leiligheter. Sammenlignet med andre kommuner, har Bergen et omfattende fritidstilbud. Da Hordaland fylkesting vedtok ikke å anbefale utvidet tid i videregående skole, var det i stor grad NFU

Bergen lokallag som tok opp kampen. Lokallaget vant. I dag får elever med utviklingshemning utvidet tid i videregående skole.

NFU Bergen lokallag har vært dyktig til å få lokalpolitikere til å tale NFUs sak. Tidligere lokallagsleder Tom Roger Skaug var lokalpolitiker, Lisbeth Iversen (KrF) har vært en svært nyttig stemme. Åsta Årøen (V) har fremmet NFU sine interesser i mange saker. Victor Norman (H) har vært en nyttig medspiller for meg og helt sikkert for Bergen lokallag. Helt i sin egen klasse står Oddny Irene Midjeteig (SV). Få om noen politikere har på samme måte som vernepleieren, kommunepolitikeren og partitoppen, Oddny Irene Midjeteig, lyttet til og fremmet NFU sine interesser.

NFU Bergen lokallag har bidratt til å skape gode levekår for mennesker med utviklingshemning fordi en har en klar og ideologisk stemme. Samtidig har lokallaget vært løsningsorientert, det har sett betydningen av politikere som taler vår sak. Lokallaget har også maktet å forholde seg til mulige kommunalpolitiske løsninger.

Makter en å balansere klare ideologiske standpunkt og pragmatisk politikk, så er dette en vinneroppskrift. NFU Bergen lokallag har maktet den vanskelige balansegangen bedre enn de fleste.

Samfunnet har utviklet seg og velferdsstaten er blitt mer omfattende. Utviklingen vil forhåpentligvis fortsette.

Men denne utviklingen er også en utfordring for NFU.

Kommunene får stadig flere oppgaver. Når antallet politikkområder vokser, kan

det bli vanskeligere å få fokus på levekårene til mennesker med utviklingshemning. Det interessepolitiske arbeidet vil bli både viktigere og mer utfordrende de kommende 40 årene enn det har vært fra 1976 til i dag.

Men det vil bli viktig med flere aktive tillitsvalgte. Det er ingen bærekraftig strategi å la lokallagsleder eller noen få tillitsvalgte sitte alene med ansvaret for den interessepolitiske aktiviteten.

For å sikre god tilgang på aktive interessepolitikere, er en avhengig av et stort antall medlemmer.

Medlemsvekst får en først og fremst gjennom medlemsaktivitet.

NFU Bergen lokallag står godt rustet i møtet med fremtiden. Utfordringene kan møtes med den samme oppskrift

som lokallaget har fulgt til nå: Klare og tydelige meninger i kombinasjon med tett myndighetskontakt og evnen til å gi politikerne gjennomførbare løsninger.

NFU:
Mennesker med utviklingshemning har rett til en interesseorganisasjon som pådriver for at likeverdighet og likestilling skal bli hevdet og ivaretatt på alle områder i samfunnet.

Tegnet av
Eva Marie Rødseth.

Ledere i NFU Bergen lokallag i 40 år

1976	Roar Pedersen
1977	Roar Pedersen
1978	Hans Kvalvåg
1979	Gunnar Hovden
1980	Gunnar Hovden
1981	Gunnar Hovden
1982	Gunnar Hovden
1983	Arb.styre, ingen leder
1984	Arne Garmann
1985	Arne Garmann
1986	Arb.styre, ingen leder
1987	Knut-Johan Onarheim
1988	Knut-Johan Onarheim
1989	Knut-Johan Onarheim
1990	Øivin Ask
1991	Steinar Løland
1992	Steinar Løland
1993	Arb.styre, Tom Skauge
1994	Arb.styre, Tom Skauge
1995	Graham Cordwell
1996	Anne-Karin Gulbrandsen

1997	Anne-Karin Gulbrandsen
1998	Linda Amundsen
1999	Linda Amundsen
2000	Tove Fjell
2001	Tove Fjell
2002	Åshild Bjelland
2003	Sølvi A Lid
2004	Kristine Beck-Sørensen
2005	Kristine Beck-Sørensen
2006	Tom Skauge
2007	Tom Skauge
2008	Tom Skauge
2009	Tom Skauge
2010	Tom Skauge
2011	Tom Skauge
2012	Kari Elster Moen
2013	Kari Elster Moen
2014	Kari Elster Moen
2015	Kari Elster Moen
2016	Kari Elster Moen

Tegnet av
Frode Djupvåg.

Historisk blick på ansvarsreformen

Når NFU Bergen lokallag nå feirer 40 års jubileum, er det 25 år siden ansvarsreformen ble iverksatt. Vi har bedt Jann Aasbak om å fortelle. Han har arbeidet med og for utviklingshemmede i ulike sammenhenger. Blant annet som styrer ved Vestlandsheimen fra 1993 til 1996, helse- og sosialsjef og etatsjef for tjenester for utviklingshemmede fra 2010 til han nylig gikk av med pensjon. Her i samtale med Elin Eriksen Ødegaard.

Hva skjedde i Bergen og omegn under ansvarsreformen på 90-tallet?

Bergen kommune overtok ansvaret for utviklingshemmede fra 01.11.92. Det skjedde en gradvis utflytting. Det som var det overordnede prinsipp, i alle fall i en tidlig fase, var at den enkelte brukere skulle tilbake til sin hjemmekommune. For mange av de som bodde på sentralinstitusjonene betydde det oppbrudd fra venner og kjente omgivelser, til noe helt nytt og ukjent. Etter hvert ble det imidlertid slik at en i større grad kunne bestemme hvor en skulle bo, og også hvem en skulle bo sammen med.

Hva skjedde på institusjonene like før og under reformen?

Normaliseringstanken hadde på denne tiden fått større og større plass. Inne på institusjonene fikk de fleste etter hvert egne rom. Det var stort fokus på opplæring, og egne skoler fantes inne på de fleste institusjonene. Fritidstilbudet var generelt bra, spesielt i de siste årene.

Hva med selvbestemmelse?

Det lå sterke begrensinger knyttet til det å be-

stemme over eget liv, og en hadde heller ingen lovregulering i forhold til tvang, slik vi har i dag. Selve strukturen inviterte i liten grad til å bestemme over eget liv, og sikre seg et fullverdig privatliv. Felles måltider, felles døgnrytme, mye fellesarealer, mange fellesaktiviteter, er eksempler på dette. I praksis var det nok ofte de ansatte som tok beslutningene på vegne av den enkelte og av fellesskapet. Ved senere utflytting har vi også utallige eksempler på at mange beboere ikke hadde nødvendig kompetanse på å gjøre gode beslutninger på egne vegne, rett og slett fordi de manglet trening og erfaring med det.

Hva mente folk om ansvarsreformen?

Reformen var på mange måter veldig radikal, og mange vil hevde at den i for liten grad tok individuelle hensyn. Dette hadde den konsekvens at alle institusjonene skulle avvikles helt, og det primære målet var at den enkelte bruker skulle flytte i helt egne boliger. Det var faktisk slik at bofellesskap var kontroversielt og omstridt, i alle fall bofellesskap med noen form for fellesskap/areale. Skeptikerne mente at en uten videre kom til å ta med seg «institusjons-

Tegnet av Britt Mathisen

kulturen» inn i sin nye boform. En annen viktig innvending mot ansvarsreformen var at den i all hovedsak omhandlet avvikling av institusjonene, altså en endring for de mange mennesker med utviklingshemning som allerede hadde et tilbud. Kritikerne stilte spørsmål om en ikke heller burde fokusert sterkest på alle de som sto uten noe som helst slags tilbud. Bergen kommune valgte en bofellesskapsløsninger for mange, bofellesskap med størrelse fra fire til seks.

Hva vil du si var bra med ansvarsreformen?

Generelt må en kunne si at reformen representerte et vendepunkt for hele målgruppen. Det ble et virkelig løft for hele omsorgen. Utviklingshemmede kunne nå, i langt større grad, leve sitt eget liv, de kunne gjøre flere egne valg, de kunne bli integrert i langt sterkere grad enn tidligere.

Det gjorde selvsagt mye med selvbildet til den enkelte. Mange følte seg verdsatt og sett på en helt annen måte enn tidligere.

Hva vil du si om de ansattes holdninger og kompetanse?

Svært mange ansatte hadde flotte holdninger for å kunne gjøre hverdagen meningsfull for den enkelte, og det ble også jobbet mye med det holdningsskapende arbeidet. Det var svært krevende å rekruttere ansatte med tilpasset helse- og sosialfaglig bakgrunn, for eksempel vernepleiere. Bergen kommune har jobbet mye med holdninger hos personalet. Blant annet har det vært et stort prosjekt om etikk, der intensjonen var å skape rom og tid for etisk refleksjon knyttet til sin egen praksis. De fleste var nære omsorgspersoner. Likevel var noen, som hadde jobbet

lenge på institusjonene, som hadde utfordringer med å forholde seg til det nye lovverket. Det var uvant for dem at tjenestene i størst mulig grad skulle ytes på brukernes premisser. Det var faktisk slik at mange kommuner/bydeler vegret seg for å ta imot ansatte fra institusjonene, nettopp av denne grunn. De ansatte representerte mye realkompetanse. Jeg mener man i for liten grad var opptatt av å ta vare på denne og sette den inn i den nye konteksten. Det ble mer slik at alle som hadde jobbet i institusjonene var bærere av en kultur man ikke ønsket.

Når du ser tilbake – hva burde man gjort annerledes under reformen?

Det burde vært tatt individuelle hensyn i spørsmålet om hvorvidt en skulle flytte tilbake til sin hjemkommune eller ikke. I dag setter man selvbestemmelse høyt på dagsorden. Mange hadde et etablert kontakt-/og vennenett i og utenfor institusjonen, og noen opplevde å bli tatt vekk fra dette og flytte til et sted der de kanskje hadde få eller ingen kjente. De visste lite om hva de gikk til og de ble ikke spurt om hvor de ville bo. Jeg tenker også at ansvarsreformen generaliserte i for sterk grad. Kanskje hadde man en overdreven tro på den totale integreringen, både fysisk og sosialt. Det kan tenkes at et fåtall ville profitert på en noe mer skjermet boform. Når det er sagt så tror jeg aldri man ville komme så langt som man er i dag dersom ikke reformen hadde vært såpass prinsipiell i sin form, og at den hadde så mange forkjempere som sto på barrikadene for å få dette gjennomført. Det var rett og slett en omsorgsrevolusjon. I tillegg

tenker jeg at mange steder burde kommunene vært satt bedre i stand til å løse den oppgaven de ble pålagt. Mange kommuner hadde svært manglende kompetanse, og kvaliteten i tjenestene ble veldig varierende. Dette ble selvsagt bedre etter hvert.

Jeg er utelukkende positiv til at de gamle institusjonene ble avviklet, men det var for lite fokus på å videreføre mange av de gode elementene som tross alt vokste fram på institusjonene. For eksempel tilretteleggingen av fritidstilbudene. I min tid som styrer på Vestlandsheimen var det for eksempel slik at alle beboerne kunne velge mellom minst to fritidstilbud hver ukedag – noe de færreste kan i dag!

Har du noen tanker om framtiden?

Det er viktig å løfte statusen til utviklingshemmede, jeg ønsker meg mer engasjement. Det er viktig å videreføre den ideologiske diskusjonen. Det er et faktum at mye av utviklingen ikke skjer i tråd med den ideologien som var de bærende prinsipper i ansvarsreformen. Når det gjelder tilbud i barne- og ungdomsskolen, er det viktig å holde diskusjonen om tilbud i ordinære kasser i nærskolen vs. segregerte tiltak levende. Ny forskning viser at segregerte tiltak ikke gir noe større læringsutbytte, og elevene har få eller ingen sosiale relasjoner utenom klassen sin.

Man må nok synliggjøre hva som er effektive og rasjonelle driftsformer. Dette fordi kommuneøkonomien oppleves å være under et stadig større press, og denne målgruppen må også i større grad framover konkurrere med andre

svake grupper.

Kompetanse er et viktig satsningsområde, en satsning som må være målrettet og tilstrekkelig differensiert. En stor satsing på varierte avlastningstilbud er viktig. Dette både for å avlaste foreldre med den betydelige omsorgsoppgaven dette kan representere, men også å være forebyggende i forhold til mer omfattende omsorgstilbud.

Arbeid er et viktig og forsømt område. Vi opplever at nesten ingen mennesker med utviklingshemming har jobb i det ordinære arbeidslivet, og svært få får nå tilgang til VTA-bedriftene (Varig Tilrettelagt Arbeid). Resultatet er da enten inn et tradisjonelt kommunalt dagtilbud, eller endog at man står uten tilbud. Dette er en stor utfordring også i forhold til videregående skole. Mange av de som har en yrkesrettet utdanning har rett og slett ikke en jobb å gå til, og utdanningen blir derfor ikke spesielt målrettet. Det er mange regnestykker som viser at det vil være god samfunnsøkonomi å sikre flere av målgruppen arbeid, enten i ordinær virksomhet, eller som mer tilrettelagte tilbud. Det jobbes en del med dette, men det er en stor utfordring at såpass mange instanser og forvaltningsnivå har et definert ansvar for dette. I en slik situasjon er det lett at ansvaret pulveriseres og framdriften stopper.

Generelt tror jeg at kvaliteten på tilbudene i dag er gjennomgående god. Det er blant annet stort fokus på selvbestemmelse, det er fokus på kvalitet og det er fokus på internkontroll.

Rammene for dette er et kompetent og «dedikert» personale som trives i jobben sin. Følgelig er det viktig å ha fokus også på utvikling for de ansatte og et arbeidsmiljø som stimulerer til dette.

Faktaboks

På 60-70- og 80-tallet mente mange at alle mennesker var like mye verd, selv om de var ulike. De synes det var feil at noen skulle bo på en institusjon – langt fra familien sin – bare fordi de var født med en skade. De mente at alle mennesker kunne lære mye, bare de fikk en god skole, venner og gode kolleger på jobben.

Statsministerne på denne tiden, Kåre Willoch og Gro Harlem Brundtland, var begge enige om at det beste for mennesker med utviklingshemming var å bo i den kommunen der de var født, i sitt eget hjem. Alle skulle få gå på den skolen som lå nærmest der de bodde og ha den samme legen som familien sin. De skulle få gå på kino og handle i butikken. Kort sagt: Mennesker med utviklingshemming skulle få gjøre det som andre gjorde.

Derfor ble Helsevesenet for Psykisk Utviklingshemmede (HVPU) lagt ned gjennom en politisk reform. Et enstemmig storting sto bak nedleggingen. Alle med utviklingshemming som bodde i institusjoner skulle nå bo i egne boliger utenfor institusjoner. Reformen startet i kommunene 1. januar 1991 og skulle være gjennomført innen utgangen av 1995.

Samarbeid skaper endringer

Tom Skauge har vært leder i NFU Bergen lokallag i to perioder, sittet i Fylkestinget og i Bergen bystyre. Her i samtale med Elin Eriksen Ødegaard.

Tom, hva fikk deg til å engasjere deg i NFU?

Jeg har alltid likt å jobbe sammen med andre. Da min datter Liva ble født var det lett å bestemme seg for å bli med i NFU. Liva ble født like før det som ble kalt HVPU-reformen i 1990. Det skulle bli lettere for mennesker med utviklingshemming å delta i samfunnet med skole, arbeid, eget hjem og spennende fritid.

Du ledet lokallaget i perioden 2006 til 2012. Hva var de viktigste sakene som dere arbeidet med i denne perioden?

Vi jobbet med flere saker. Skolesaken var viktig. Bergen kommune var ikke så flink til å gi en god skole til barn med utviklingshemming. For vel 15 år siden bestemte Hordaland fylke seg for å ta vekk retten til et 4. og 5. skoleår i videregående skole. NFU mente at ungdom med utviklingshemming hadde rett til ekstra undervisning. Det stod

i loven. Etter nesten åtte år bestemte fylket at det fortsatt skulle være mulig med ekstraår.

Eget hjem til alle var også svært viktig. Alt i 1994 fikk vi Bergen bystyre til å vedta at HVPU-reformen også gjaldt for dem som bodde hjemme. Politikerne i bystyret bestemte at alle skulle få tilbud om eget hjem innen 1997. Som vi vet skjedde ikke det. Idag – mer enn 20 år etter vedtaket – står fortsatt vel 100 mennesker i kø for å få eget hjem. Vi var sinte på kommunen. Vi kalte det et "løftebrudd i særklasse".

Men husk: Ikke alt er dårlig i Bergen. Byen har i de fleste år hatt gode ferietilbud til mange. Infoposten har vært fin. Kommunen støtter også mange gode fritids- og kulturtilbud.

Det viktigste av alt er å organisere seg. Vi må stå sammen. Da får vi mye til.

Du var også politiker i perioden 1995-2003 i Bergen bystyre og 2011-2015 i Fylkestinget. Hva var de viktigste seirene og nederlagene i perioden?

I Bergen bystyre jobbet jeg mye med bolig. Det var lett å få støtte fra andre parti, men det var ikke alltid lett å få penger når bystyret skulle bestemme hvem som skulle få penger. Etter at jeg var ferdig i bystyret fikk NFU fortsatt god hjelp av politikerne der. Særlig passet Oddny Miljeteig på mennesker med utviklingshem-

ming. Vi fikk lov å fortelle politikerne hvordan Bergen kunne bli bedre for alle.

Vi har flere seire enn nederlag. De viktigste nederlagene er at vi aldri kan trekke pusten. Når vi endelig har fått til en forbedring, kommer ofte kommunen tilbake med forslag om nedskjæring. Slik de nylig prøvde med ferietilbudet. De har også gjort det vanskeligere å bygge egne hjem.

Et 40-årsjubileum gir anledning til å trekke noen linjer tilbake for å peke ut viktige saker for framtiden. Hva mener du har vært viktige erfaringer som peker ut en retning for NFU Bergen lokallags oppgaver i årene som kommer?

Det viktigste av alt er å organisere seg. Vi må stå sammen. Da får vi mye til. Vi har litt å lære av andre organisasjoner som Ups and Downs for å lage gode møteplasser også for våre medlemmer med utviklingshemming. Dessuten må vi være i avisen og i sosiale medier. Vi får mye støtte og gode løsninger når problemene vi har blir kjent.

NFU er kommet langt i å styrke menneskerettighetene for utviklingshemmede. Inkludering er kommet langt på mange områder. Viktige saker fremover er inkluderende arbeidsplasser og et nytt forsøk på å gi et bedre skoletilbud. Vi må også prøve å få kulturtilbud og idrettstilbud mindre atskilt fra resten av samfunnet.

Dessuten må vi protestere mot dem som vil sortere utviklingshemmede i mors liv.

Til slutt, er det noe du har på hjerte som du vil si til medlemmene av lokallaget, familiene og politikerne i Bergen?

Takk for samarbeidet med alle. Jeg har fått mange nye venner. Jeg er blitt klokere og jeg har lært at vi må prøve å ikke ha det så travelt.

The background is a bright yellow surface covered with numerous irregular, hand-painted spots in red, blue, and green. These spots are scattered across the entire page, creating a playful and artistic texture.

Barnehage og skole

Hilda Malene liker seg i barnehagen

Av Ragna B Langlo

Hilda Malene er tre år og går i Fana gårds- og friluftsbarnehage fire dager i uken. Foreldrene ønsket denne barnehagen fordi søsken har gått her tidligere.

Barnehagen har tatt utfordringen, og Hilda Malene har et godt tilbud med blant annet støttepedagog og musikkterapi. Det fokuseres på samspillet mellom Hilda Malene de andre barna. De viser glede og ønske om kontakt når hun er til stede, og selv deltar hun på sin egen måte. Hun sitter på gulvet sammen med barna, studerer ansikter, smiler og ler og beveger seg ved å åle seg fremover mot det hun vil ha.

Siden barnehagen er knyttet til gård og friluftsliv, er det mange uteaktiviteter og samvær med dyr. Å være med dyrene er ikke det Hilda Malene er mest glad i foreløpig. Da liker hun nok bedre å være på tur.

Foreldrene opplever at Hilda Malene blir godt ivaretatt og aktivisert i barnehagen og at samarbeidet er basert på gjensidig respekt.

Inkludering er haldningar i praksis

Foto: Svein Erik Moløkken

Reell inkludering i skulen kjem ikkje av seg sjølv. Det krev ei skuleleiing som jobbar fram inkluderande haldningar og praksis blant elevar og tilsette.

*Av Anita Sande, Seniorrådgjevar i Statped.
Tekst fra BT 7. mars 2016.*

På bt.no i veke sju deler ei mor gode erfaringar med å ha eit barn med utviklingshemming inkludert i den ordinære skulen. Historier som denne er viktige. Dei viser at det er mogleg å inkludere elevar med utviklingshemming, og at dette er positivt både for eleven sjølv og medelevene.

Noreg var lenge eit føregangslend på inkludering, men i dag går fleire barn på spesialskular eller spesialavdelingar enn då vi hadde statlege spesialskular. Stortingsmeldinga *Læring og fellesskap* frå 2010 peiker på at mange barn og unge med utviklingshemming og store samansette lærevanskar blir møtt med for låge forventningar og mangelfull pedagogisk innsats i skulen. Dette gjeld uavhengig av om eleven går på spesialskule, eller i vanlig skule.

På oppdrag frå Utdanningsdirektoratet utviklar Statped (Statleg spesialpedagogisk teneste) tiltak for å fremme inkludering og auka lærings-

utbytte i barnehagar og skular for barn med utviklingshemming eller store samansette lærevanskar. Dette skjer gjennom eit prosjekt med den beskrivande tittelen *Vi sprenger grenser*. Det er gjennomført pilotprosjekt på barnehagar og skular rundt om i landet, i tett samarbeid med PP-tenesta, leiarar ved institusjonane og føre-sette. Erfaringane blir no samla og innlemma i Statped sitt arbeid med å støtte PP-tenesta i å følgje opp desse barna.

Inkludering handlar om å høyre til

Reell inkludering i skulen kjem ikkje av seg sjølv. Det krev ei skuleleiing som jobbar fram inkluder-

ande haldningar og praksis blant elevar og tilsette. Viktige spørsmål som må drøftast er: Kva betyr inkludering i praksis? Finst det elevar som ikkje kan inkluderast i ei vanlig norsk skuleklasse? Må elevar vere

like for å ha glede av samhandling med kvarandre? Korleis kan det undervisast på ulike nivå i same klasserom?

Eit inkluderande klassefellesskap kan samanliknast med ein familie. I ein familie er alle ulike med omsyn til alder og modning, interesser,

Det er dessverre ei utbreidd oppfatning at spesialundervisning skal skje utanfor klasserommet.

styrker, svakheiter, krav og forventningar til seg. Familiemedlemmane gjer ulike aktivitetar og kan ulike ting. Men alle er likeverdige og høyrer til i fellesskapet. Det dannar seg ei *vi-kjensle* når ein er mykje i lag.

Det er mange parallelar mellom familien og eit klassefellesskap. Opplæringslova seier at elevane skal «delast i klassar eller basisgrupper som skal ivareta deira behov for sosialt tilhør». Alle elevar har rett til tilpassa opplæring, men for nokre krev tilpassa opplæring så omfattande tilrettelegging at dei treng spesialundervisning. Det er dessverre ei utbreidd oppfatning at spesialundervisning skal skje utanfor klasserommet. Det betyr at jo meir spesialundervisning ein elev har, jo meir er han ute av fellesskapet. Slik treng og bør det ikkje vere. Spesialundervisning i klasserommet betyr ofte ein ekstra vaksen, noko som er ein ressurs både for lærar og med-elevar.

Å høyre til handlar om korleis skulekvardagen er organisert, men også om opplevinga av å

bli rekna med. Ein må jobbe målretta for å få til reell inkludering. I *Vi sprenger grenser* har Statped støtta skular i å utvikle ein inkluderande praksis der elevar med utviklingshemming og store samansette lærevanskar har ein naturleg plass i jamaldringsfellesskapet. Det har handla om å gi lærarane tips om metodikk, organisering og læringsressursar, men like så mykje om å støtte skulen med å utvikle ein kultur for inkludering. For å oppnå dette

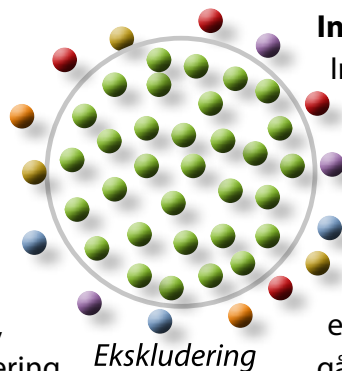
har ein jobba med haldningar i heile kollegiet.

Læringsutbytte og inkludering kan aukast ved å bruke teknologiske læringsressursar. Med god pedagogisk tilrettelegging kan teknologi som til dømes nettbrett og interaktive tavler auke deltaking i klassefellesskapet. Mange appar gir høve til differensiering, og dette kan gi mestring og auka sjølvkjensle. Tilgang til alternative kommunikasjonsformer er avgjerande for å styrke fagleg og sosialt utbytte for elevar som ikkje har funksjonelt talespråk.

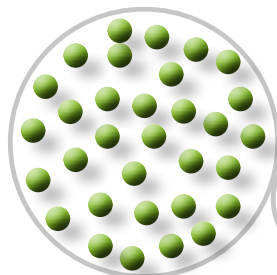
Styrke laget rundt læreren

Å styrke laget rundt læreren har vore viktig innhald i *Vi sprenger grenser*. Det er krevjande å ha fagleg ansvar for elevar med store avvik frå læreplanverket. Om desse elevane skal få auka læringsutbytte, trengs kompetanse både på fag, læreplanverk, metodikk, tilrettelegging og evaluering. Dette kan lærarar mykje om, men dei vil trenge ein tilleggskompetanse for å klare å omsette dette i opplæringa av elevar med store og samansette lærevanskar.

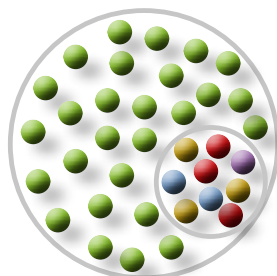
Opplæringslova lovfestar retten til kompetanseutvikling hos personale med særoppgåver, og skulen må legge til rette for dette. Men å styrke laget rundt læreren handlar også om organisatoriske grep. Fast samarbeidstid for dei som jobbar med eleven er avgjerande. Støtte frå PP-tenesta, leiinga og kollegaer i arbeidet med å skrive individuell opplæringsplan er også viktig. Ikkje minst er skuleleiinga og kollegaer si tilslutning til visjonen om inkluderande opplæring avgjerande for at det skal gjerast godt arbeid over tid.

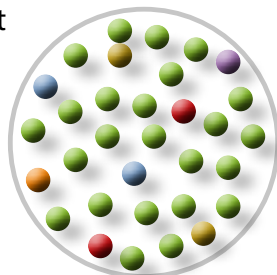
Ekskludering

Segregering

Integrering

Inkludering

Inkludering gagnar alle

Inkludering gagnar både eleven med særskilde behov og medelevene. Eit omfattande norsk forskingsarbeid viser at born som er mykje i klassen sin har høgare sosial deltaking på fritida enn barn som er mykje ute av klasserommet eller går på spesialskule (Tøssebro og Ytterhus, 2006). Ei vanleg klasse gjev eleven tilgang til eit impulsrikt miljø med gode rollemodellar, vener og kjende.

For alle menneske er det å kjenne og samhandle med personar med utviklingshemming ein verdifull kompetanse i livet. Dette er kunnskap ein ikkje kan lære gjennom å lese ei lærebok.

Dette seier Kunnskapsløftet:
Målet for opplæringa er at ho skal ruste barn, unge og vaksne til å møte livsens oppgåver og meistre utfordringar saman med andre. Opplæringa skal gi kvar elev kompetanse til å ta hand om seg sjølv og sitt liv, og samtidig overskott og vilje til å vere andre til hjelp.

Læring og utvikling i Fyllingsdalen

*Av Elin Brakstad Smith,
lærer ved Fyllingsdalen
vidergående skole.*

På Fyllingsdalen videregående skole har vi en arbeidstreningsgruppe på 6 – 8 elever. Da det er mange forskjellige behov og evner hos de psykisk utviklingshemmede, har vi fokus på teorifag, musikk, dans og drama.

Arbeidstreeningen foregår i en vekstbedrift 2., 3. eller 4. året. Dette avhenger av elevens modenhet og kompetanse. På Fyllingsdalen har vi kun en gruppe. Klasserommet til gruppen er plassert midt i «skolens hjerte». Det er kort vei til kantine og oppholdsrom for skolens elever. På denne måten blir elevene integrert sosialt.

NFU:
Mennesker med utviklingshemning har rett til likeverdig og tilrettelagt opplæring på alle nivåer i skoleverket og innenfor de samme organisatoriske rammer som alle andre.

I tillegg så underviser musikk/-dans/-drama-lærerne i dramaklassene, og i flere år har de fått til et samarbeidsprosjekt der våre elever spiller sammen med drama-elevene. Dette synes elevene i arbeidstrening er fantastisk.

Vi har også et samarbeid med Helse og oppvekst på skolen. Elevene i arbeidstrening må ha sitt eget opplegg i teorifagene, men sosialt og i noen fag på helse og oppvekst og musikk/-dans/drama har vi lyktes med en form for integrering.

Vi føler at dette har verdi både for elevene i arbeidstrening og de andre elevene.

Illustrasjon ved Nesttun dagsenter.

Arbeid

Steiner for brød – igjen?

Av Thomas Owren, vernepleier og høyskolelektor, ansatt på Institutt for sosialt arbeid og vernepleie, Høgskolen i Bergen.

Noe av det beste ved det ordinære arbeidslivet er at det allerede finnes over alt. Dessverre er borgere med utviklingshemming nesten totalt utestengt fra det – bare 6 % har tilknytning til ordinært arbeidsliv. 35 % er i varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet, 48 % har tilbud på dag-sentre og et økende antall går uten dagaktivitet, meldte *Meld. St. 45 (2012-2013) Frihet og Likeverd*. Intet vondt om skjermede virksomheter eller dag-sentre. Men tar vi i betraktning at de fleste utviklingshemmede har utviklingshemming i lett grad, skulle tallene kanskje vært omvendt.

Komiteen som fulgte opp meldingen, mente i *Innst. 127 S (2013-2014)* at det er en menneskerett å ha et arbeid å gå til. Videre påpekte de at når det gjelder mennesker med utviklingshemming kan myndighetenes arbeid for full sysselsetting bety å ta i bruk andre og sterkere virkemidler enn for andre deler av befolkningen.

Personer med nedsatt funksjonsevne har rett til arbeid på lik linje med andre.

Både melding og innstilling viste til artikkel 27 i FN-konvensjonen om rettigheter for personer med nedsatt funksjonsevne, som slår fast at personer med nedsatt funksjonsevne har rett til arbeid på lik linje med andre. Hva vil så en slik rett innebære for mennesker med utviklingshemming? Det åpenbare svaret synes å være at de må møte et arbeidsliv som gir dem plass med samme selvfølge som det gir folk flest plass. Det kan høres utopisk ut – men det er det ikke. Utopisk ville det ha vært om vi mente at mennesker med utviklingshemming skulle utvikle sin kognitive kapasitet slik at de kunne gå inn i arbeidslivet slik arbeidslivet er og fungerer i dag. Arbeid er utviklende for alle, også for mennesker med utviklingshemming. Men det er ikke gjennom deres utvikling at målet om et inkluderende arbeidsliv vil nås. Det er i grunn enkelt: Hvis arbeidslivet skal bli mer inkluderende, må det endres. Det betyr ikke at enhver jobb skal kunne utføres av utviklingshemmede. Det ville igjen ha vært utopisk. Det er mange jobber jeg aldri kan utdanne meg til.

Jeg kan bare glemme å bli flyger, matematiker eller akrobat. Likevel har jeg mange muligheter og valg innenfor det ordinære arbeidslivet, og slik bør det også bli for mennesker med utviklingshemming.

En grunnpilar i norsk inkluderingspolitikk er, i hvert fall på papiret, at tilgjengelighet skapes ved å lukke gapet mellom individets funksjon og omgivelsenes krav. I det ligger at vi ikke kan nøye oss med å bistå personer med funksjonsnedsettelse i å utvikle en best mulig funksjon, vi må også endre arenaene som de utestenges fra, slik at de får tilgang. Derfor er det punkt-

Hvilke funksjons-
hemmende barrierer
er det mennesker
med utviklings-
hemming møter?

skrift i nye heiser, teleslynger i bankene, og bussene utformes slik at de rullende kan rulle rett inn. Å bygge ned funksjonshemmende barrierer kalles det på fint – for eksempel i formålsparagrafen for diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

Logisk sett må barrierer identifiseres før de kan bygges ned eller fjernes.

Så skulle en tro at det pågår en intens jakt på barrierene? Det vil si, på de konkrete forholdene på ulike arenaer som gjør at de i dag er utilgjengelige for utviklingshemmede? Om ikke annet bør det ha vært en prioritet for Rettighetsutvalget som ble nedsatt i 2014 for å fore-

slå tiltak som kan sikre at utviklingshemmedes grunnleggende rettigheter oppfylles. Men jeg kjenner meg ikke trygg. I hvert fall ikke hvis utvalget har tatt Meld. St. 45 som sitt kunnskapsgrunnlag. For der står det uhyre lite om kognitivt relaterte barrierer, og ingen steder stilles det essensielle spørsmålet: Hvilke funksjonshemmende barrierer er det mennesker med utviklingshemming møter?

Det som bekymrer meg mest når slike spørsmål ikke stilles, er at det kan bety at en ikke leter – for eksempel fordi en i bunn og grunn tror at problemet er utviklingshemmingen. Da frikjennes både arbeidslivet og andre arenaer, en kan ta til orde for at løsningen handler om flere plasser i skjermet virksomhet, en kan si at vi alle må bli mer rause og tåle at folk er forskjellige – og ikke en eneste tanke trenger å tenkes på nytt. Men i så fall er det som å si at når rullestolbrukere ikke kommer inn på bussen, er det fordi de ikke kan gå, og at når blinde ikke vet hvilken etasje heisen står i, er det fordi de ikke ser.

Å ha utviklingshemming innebærer å tenke saktere og mer konkret enn folk flest. Det får konsekvenser for utviklingshemmedes

mulighet til oversikt og praktisk problemløsning i omgivelser som er som de er fordi det er slik de fungerer godt for folk flest

I alle ordinære bedrifter finnes det oppgaver som kan utføres av mennesker med utviklingshemming. Og den dagen alle arbeidsgivere over en viss størrelse pålegges å ha en andel stillinger med oppgaver som kan gjøres av arbeidstakere med redusert kognitiv funksjon; den dagen ordningen. Funksjonsassistanse i arbeidslivet også

gjelder personer med kognitive funksjonsnedsettelse, ikke bare fysiske; den dagen arbeidsgiverne kan være trygge på at både de og disse nye arbeidstakerne vil få en tilstrekkelig oppfølging i det daglige fra kommunale eller andre tjenesteytere – da vil vi være et stort skritt nærmere et inkluderende arbeidsliv.

Det er med slike forventninger vi bør lese Rettighetsutvalgets innstilling 30. september. For finner vi ingen tiltak der som handler om å endre

arbeidslivet og de omgivelsene vi tar for gitt, tiltak som presser oss alle til å tenke oss om og handle på nye måter, vil mennesker med utviklingshemming igjen ha fått steiner for brød.

I alle ordinære bedrifter finnes det oppgaver som kan utføres av mennesker med utviklingshemming.

Tegning av Britt Mathisen.

Allsidig produksjon hos Grønneviken

Avdelingsleder Grete Pùpe ved Grønneviken AS. Her i samtale med Ragna B Langlo og Nina Skauge

Kanskje går du forbi et produkt fra Grønneviken

AS hver dag, uten at du vet det. For her gjøres det mye viktig arbeid. Høre bare hva de lager: krabbeteiner, gulv til varebiler, transportkasser, kantinemat, hobbyartikler i poser, bunting av garn i alle farger, fiskekroker, butikkplakater, reflekser og flasker med trykk, stativ til hjertestartere og byggtørkere, varmepumpehus, fjellfundamenter og mye, mye mer.

Grønneviken utfører oppdrag for næringsliv og det offentlige både i Bergen og i resten av landet, i tillegg til å lage egne produkter. Den kjente og populære fiskekroken Kleppesluken er et eksempel på det siste. Men mange av jobbene som gjøres her er nesten usynlige. Trodde du for eksempel at den røde sekken og BossaNova-bladet du får til jul bretter og pakker seg

helt selv? Niks! Flittige hender hos Grønneviken gjør den jobben. Sammen med Midtun verksteder klargjør de hvert år 185 000 pakker. Ikke rart de må starte om våren for å rekke alt. Eller hva med gamle bøker fra Fagbokforlaget? I Grønneviken skilles papp, papir og lim fra hverandre, så noe kan resirkuleres og noe kastes. Det

er miljøvern i praksis.

Som du skjønner er Grønneviken og de andre VTA-bedriftene viktige for byen vår. De er også gode arbeidsplasser for mange. Noen som jobber der er ledere, andre er fordelt på ulike arbeidsordninger. (Se Faktaboks på neste side.)

Vi tok en runde i bedriften for å se på all aktiviteten, og traff mange hyggelige folk som viste oss hva de holdt på med. Anne Breistein demonstrerte hvordan garnet først må tvinnes og buntet på en spesiell måte. Neste ledd var merking. Og rundt et stort bord satt flere og viklet merkelapper rundt de ferdige buntene. Liva Hillesevik Skauge viste noen av de fine garnfargene. Og til slutt fikk Cecilie Tellnes bunter med ferdig merkede garn inn til

Anne Breistein

Liva Hillesevik Skauge

Cecilie Tellnes

Faktaboks

seg for pakking i plastposer.

– Dette er en type oppdrag vi liker, sier leder Grete Pùpe.
– Det er arbeid av ulik vanskelighetsgrad, og da kan mange delta med det de er gode på.

Fra garnet gikk vi opp i kantinen. Der sto det lekke salater på rekke og rad, så vi fikk vi lyst til å sette oss rett ned og spise. Det kunne vi ikke, men vi fikk ta bilde av to som hadde vært med og lage salatene.

Cecilie Laursen og Cherif Hachemi

Øystein Halvorsen

I underetasjen holdt de tøffe gutta til. (Og kanskje noen tøffe damer også?) På det mekaniske verkstedet driver de med kutting av stål, sveising og bøyning av store metallplater. Øystein Halvorsen hentet velvillig

frem et stativ for hjertestartere og et fjellfundament for skilt. Disse hadde han laget selv, og det hadde krevd lang trening. All grunn til å være stolt, Øystein!

Bedriften startet i 1979 og ble reorganisert som Grønnevik Industri AS i 1977. Og i 1989 ble navnet endret til Grønnevik AS.

85 personer jobber i Grønnevik AS i dag. Noen er ledere og 150 er arbeidstakere fordelt på ulike arbeidsordninger:

AB	Arbeid med bistand
APS	Arbeidspraksis i skjermet virksomhet
VVV	Vilje viser vei
VTA	Varig tilrettelagt arbeid

Grønnevik har mange avdelinger ved hovedkontoret i Damsgårdsveien 227: Kantinedrift, Mekanisk verksted, Pakking- og montering, Trykk og profil, Lager og logistikk og Kontorpraksis. I tillegg har man virksomheter andre steder: Snekkeravdeling og kantinedrift i helt nye lokaler i Simonsviken. Pakking av frukt, rydding og stabling av paller hos Måkestad på Flesland og Kantinedrift ved Laksevåg videregående skole.

Grønnevik ønsker å bygge et miljø der alle er godt LIKT: Likeverd, Inkludering, Kvalitet og Trygghet.

Til slutt traff vi to glade menn som sorterte papir i store bunker. De smilte så sjarmerende at det passer å avslutte med et bilde av dem.

Kristian Ask og Helge Solheim

TV BRA – en fremtidsrettet arbeidsplass

TV BRA er en nett-tv-kanal av og for personer med utviklingshemming i Hordaland. NFU Bergen lokallag spiller på lag med TV BRA. Camilla Kvalheim var med å starte tv-kanalen. Her er hun i samtale med Elin Eriksen Ødegaard.

Vil du fortelle oss om ideen bak TV BRA? Hvorfor ville du starte en TV kanal for personer med utviklingshemming?

Tanken bak TV BRA er at utviklingshemmede selv skal få fortelle sine historier på sine egne premisser, til hverandre, og til andre. Først og

fremst var det et ønske om å skape en moderne og fremtidsrettet arbeidsplass der personer med utviklingshemming selv kan få styre ordet, få utfolde seg, få opplæring og kompetanse i film og TV. Med TV BRA kan vi styrke samhandlingen mellom utviklingshemmede og det øvrige

samfunnet. Det har ikke vært et slikt arbeids-tilbud på Vestlandet, så dette er unikt. Vi har nå blitt en fast avdeling under Nordnes Verksteder som er en vekstbedrift.

Hva ønsker dere å oppnå med TV BRA?

Målet er å utvikle en helt ny type kompetanse-krevende arbeidsplasser innen tv-produksjon og å skape et spennende nett-tv-tilbud på vår nettside – www.tvbra.no.

I løpet av de to årene vi har holdt på, har vi etablert en redaksjon, fått laget nettside, vært på lanseringsturné, produsert julekalender og flere reportasjer for nettsiden vår. Vi ønsker å bli et talerør for hele Vestlandet og er i gang med å opprette et kontor i Sogn og Fjordane. Vi har mange ideer. Målet er at utviklingshemmede selv skal håndtere nær sagt alle deler av produksjonsprosessen som skal til for å lage en reportasje.

Hva er det som skal til for å lage en TV-reportasje da?

Først og fremst må man være nysgjerrig på andre mennesker. Vi skal formidle historier og det som skjer der vi er på besøk. En reporter kan sammenlignes litt med det å være en detektiv. Man skal finne ut mest mulig om det stedet og de menneskene man møter. Noen ganger kreves det mye planlegging i forkant av filming. Andre ganger må vi kaste oss litt

ut i det og bare prøve oss frem. Først filmer vi, intervjuer og stiller spørsmål, så klipper vi det hele sammen på data etter opptak. Det er mye mer tidkrevende enn folk flest kanskje tror.

Foto: Caroline Rammæs, Uløba

Camilla Kvalheim og reporter Isabelle Aanes.

Hvem er medarbeiderne dine i TV BRA?

De faste reporterne er Isabell Aanes (hun er også varamedlem i NFU Bergen lokallag sitt styre) og Jan-Magne Vik Sletten, men vi har også flere gjestereportere tilknyttet. Målet vårt er å bli fem faste.

Hvilken bakgrunn har du?

Jeg er utdannet lærer med fordypning innen film og mediepedagogikk ved Høgskolen i Bergen. Jeg har arbeidet i bolig for utviklingshemmede og da brukte jeg film som verktøy. Det likte jeg veldig godt.

Hvorfor arbeider du med dette, hva er det som driver deg?

Jeg synes at vi mennesker trenger å frigjøre oss fra de trange rollene som vi ofte får tildelt. Når jeg arbeider sammen med mine medarbeidere, opplever jeg talent, kunnskap og kreativitet. Vi treffer mange flotte mennesker. Jeg liker jobben min. Vi har det gøy sammen. Det er kjekt å lage reportasjer. Jeg liker at vi skaper det sammen. Jeg tenker at alle mennesker trenger å bli sett og hørt. Det kan være hverdagslige saker, men også alvorlige hendelser som skjer. Vi vil gjerne drive kritisk journalistikk slik at vi blir et talerør i det offentlig rom både når det gjelder små og store saker. Det er mange viktige ting som trenger å komme fram i lyset, bli hørt og sett.

Skal vi bli et reelt talerør for målgruppen må politikerne komme på banen eller så må vi få noen store sponsorer i ryggen.

Er det noen utfordringer med TV BRA?

Vi har mange mål og drømmer for TV BRA, men det koster penger å realisere planene. I dag er vi i drift med marginale midler og det kjennes på kroppen. Utfordringen er å få produsert nok

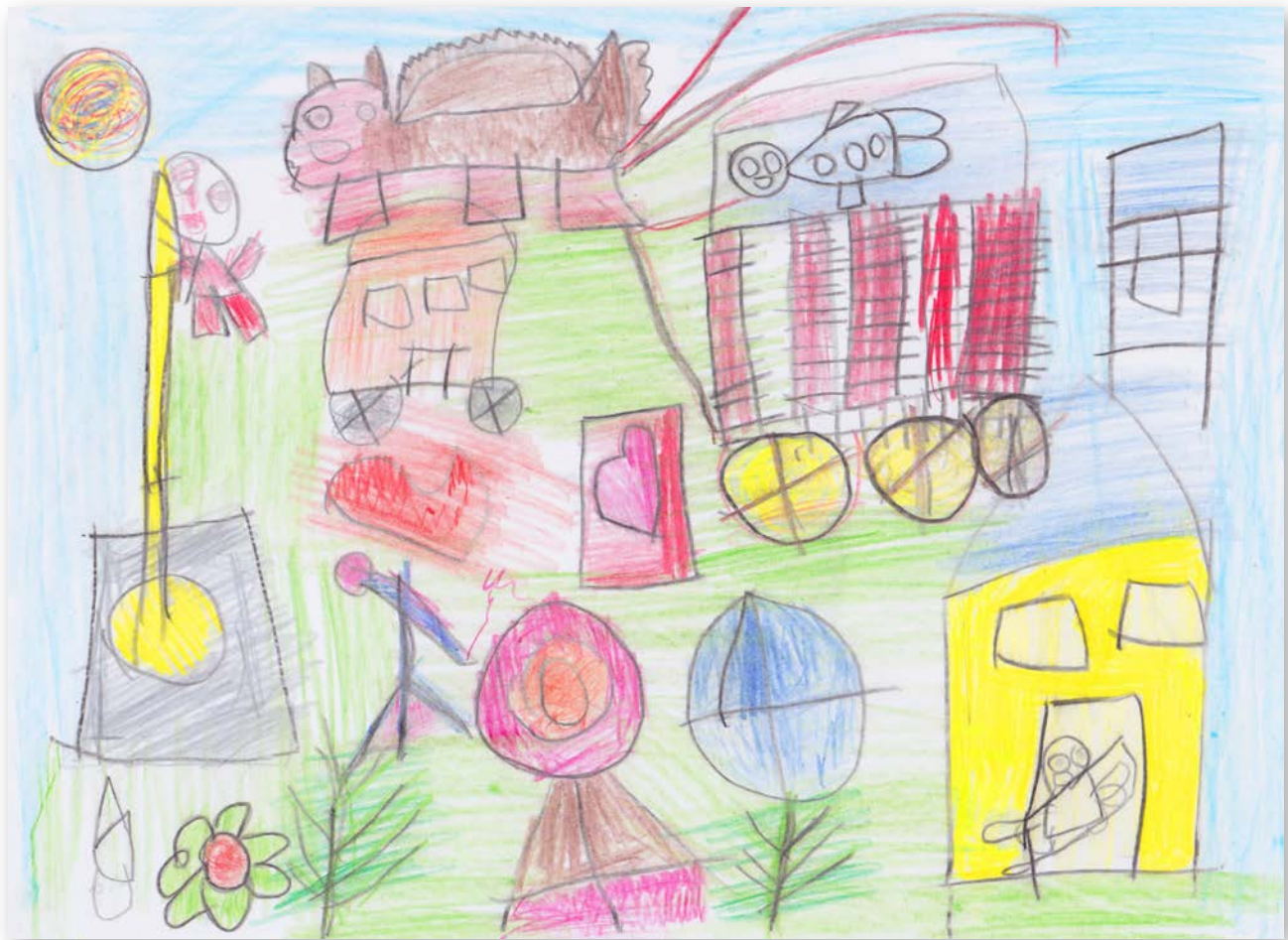
i forhold til behovet. Det er så mange mulige saker. Nyheter, reelle problemer, der vi har lyst til å være et talerør. Vi får mange forespørsler og henvendelser som vi ikke klarer å følge opp. For å skape et godt innhold på nettsiden

til TV BRA trenger vi bidragsytere som kan være med å etablere tilbudet vårt slik vi ønsker. Skal vi bli et reelt talerør for målgruppen må politikerne komme på banen eller så må vi få noen store sponsorer i ryggen.

Hva ønsker du for framtiden, Camilla?

TV bra kan bli så mye! Vi er ennå i en etableringsfase, men vi er på veien til å få til stadig mer. Jeg håper vi kan utvide redaksjonen med flere frilansreportere som kan være tilknyttet oss fra de ulike distriktene. Jeg håper vi kan få i gang TV BRA-sending i løpet av neste år. Et fast magasin med reportasjer fra alle frilansreporterne våre. Og så må jo målet være å bli en del av Bergen Media City. Et kontor sammen med alle de andre TV-kanalene.

NFU Bergen lokallag håper Camilla og teamet hennes får oppfylt ønskene sine.

I ett og samme bilde har Simen Løvold fått med smeltekjele for lysmasse, hest og vogn, mikrofonen på musikkrommet med trommen, gymsalen og naturen.

Sprek vaktmester i Statbygg

Av Ragna B Langlo

– Velkommen hit til oss, sier Morten da han tar imot meg på sitt kontor. Morten Sognefest har jobbet i Statbygg i 11 år. Jeg var nysgjerrig på hvordan han kom i kontakt med Statbygg. Mens han gikk på skole og skulle ha en arbeidsdag i uken, falt valget på Statbygg, da dette var i nærheten av skolen.

Det viste seg at Morten likte stedet. Veilederen på sin side, så at Morten hadde mulighet til å bli en god arbeidskar. I dag arbeider han i 100 %-stilling. Hans arbeidsoppgaver varierer med årstiden. Noen ganger er det gressklipping, skogsarbeid, strøing, brøyting. Og innimellom er det forefallende oppgaver.

– Liker du deg her? spurte jeg. Et stort smil og svaret var ja. Morten er aldri syk, han opplever at andre ansatte viser ham respekt og behandler ham som en kollega.

I løpet av disse 11 årene har Morten hatt en utrolig utvikling, både språklig og sosialt, sier hans veileder. Dette gjelder både selvtillit og hvordan han utfører arbeidsoppgavene.

Morten bruker e-post for å holde kontakt med andre. Han markerer teksten og får den lest opp. Og har sin egen Facebook-side, der han er aktiv på fritiden.

Gode dager i dagsenter

Av Ragna B Langlo

Dagsenter er et aktivitetstilbud på dagtid til personer med utviklingshemming. Det jobbes med å skape gode og meningsfylte aktiviteter til hver enkelt. Dagsenteret legger vekt på et godt faglig og kreativt miljø og har stor grad av variasjon og spennvidde i tilbudet. Dagtilbud er ikke en lovpålagt tjeneste. Det er imidlertid kommunens målsetning at alle personer med utviklingshemming skal ha et dagtilbud utenfor sin egen bolig.

– Aktivitet i fellesskap er vår visjon. Samspill og tilrettelegging for aktivitet er våre arbeidsmål, sier leder for Nesttun dagsenter, Berit Andrassen. Hun har bare godord om sine ansatte og hele dagsentervirksomheten i Bergen: – Vi skal bidra til trivsel, mestring og utvikling, og samtidig til god fysisk og psykisk helse hos dem som kommer til oss. På vårt dagsenter kan de både være ytere og nytere. Det er viktig med individuelle hensyn ved tilrettelegging av aktivitet. Dette gjenspeiler seg i god trivsel for dem som kommer hit, forteller Berit Andreassen. De ansatte har ulik yrkesbakgrunn blant annet som ergo-, fysio- og musikkterapeut, helsefagarbeider og vernepleier.

Det er ni dagsentre i Bergen. Av disse er to for seniorer. Dagsentrene driver med vedproduksjon, keramikk, fuglekasser, lysdrypping, baking og matlaging, smykker, veving, toving og produk-

sjon av ulike hobbyprodukter, for å nevne noe. Det er et godt samarbeid mellom de ulike dagsentrene. *Fun Games*, de årlige felles idrettslekene, er et eksempel. Samarbeid om kurs og faglig påfyll er også en viktig faktor. Denne våren har det vært fokus på *Aktiv læring*.

Dagsentrene gjør altså en stor og uvurderlig innsats for personer med utviklingshemming i Bergen.

DAGSENTERET ER SEKT OG
KOME PÅ JOBBEN
JEG GLEDER MEG TIL
HVER DAG PÅ DAGSENTERET
FÅR DI DER ERE MASE
GØY OG GØRE PÅ
DET ERE VELDIG SEKT MED
MUSIKK STUND OG
GÅ PÅ GÅREN
JEG LIKKER SPISJELT
GAT MARTEL OG IDUN
OG ANNE FINGAS
VI HAR ÅKSO ETET
VERKSTED SOM JEG LIKER
OG JOBBE MED FUGLE
KASER SAMEN MED
ANDRE BRUKERE

Tekst av Simen Løvold

Fun games – aktivitet for alle

Av Ragna B Langlo

Bergen kommune arrangerer hvert år *Fun Games* med deltagere fra byens dag- og aktivitetssentre. Dette er en aktivitetsdag som ble etablert i 2006, og har gledet mange i disse årene.

Dagen starter med innmarsj med flagg og musikk. Deltagere med utviklingshemming får prøve seg i mange forskjellige øvelser med ulik vanskegrad. Ballpaking, basket, bocca, hinderløype, løping og rullestolkjøring i høy fart, for å nevne noen. Alt under kyndig veiledning av unge instruktører. Å løpe 60-meter med rullestol er ingen sak når hjelperen skubber med all sin kraft. Ringspill er en annen favoritt for mange.

Som det fremgår av bildene blir øvelsene gjennomført med intensitet og glede. Og ekstra gøy er det når mange stiller på tribunen og heier. Til slutt får alle deltagerne medalje og diplom for vel utførte øvelser.

The image shows a close-up of a red fabric with a repeating pattern of stylized teal flowers. Each flower has a red center and a dark teal border. The fabric has a visible texture. A dark teal rectangular box is positioned on the left side, containing the word 'Fritid' in white. The box is slightly offset from the top and bottom edges. The flowers are arranged in a grid-like pattern across the fabric.

Fritid

Bravo Bads!

NFU Bergen lokallag vil hylle Bads (Bergen Amateur Dramatic Society). Teatergruppen for barn og voksne i alle aldre i Bergen viser vei i praktisk inkluderingsarbeid – med den største naturlighet og begeistring. Og om noen skulle lure; forestillingene er morsomme, hjertevarme, fengende og originale.

Av Elin Eriksen
Ødegaard

Scenen er stappfull av gule millioner, prinsesser, 14 dverger og en veldig stor dame (eller var det mann?) og en litt mindre dame. «We are

Bads, bads, bads, bads» synges det til Michael Jacksons melodi. Jeg er trollbundet fra første til siste minutt, tatt av forestillingens frodighet og fantasifullhet.

Etter å ha sett flere forestillinger med BADS i Fana Kulturhus, sammen med min yngste datter, var jeg full av nysgjerrighet på hvordan en amatørgruppe med så mange aktive skuespillere i alle aldre, kunne lage slike originale, morsomme og musikalske forestillinger. Da jeg møtte Bads' leder Rosemary Lund og fikk høre henne fortelle, så forsto jeg. Hun stråler av spille-

Foto: Sissel Bryøen

glede og ivrer etter å fortelle hvordan de jobber med forestillingene.

Jeg spør først saklig om hva Bads er og hvem det er som spiller i teatergruppen.

Rosemary Lund forteller at BADS teaterforestillinger består av mye dans, sang, humor og spilleglede. Hvert år setter vi opp forestillinger i Fana Kulturhus. Vi øver en gang uken fra september til februar, da vi setter opp forestillinger. I tillegg fremfører vi flere utdrag av forestillingene utover året på eldresenter og sykehjem, forteller hun. Støtte til driften får de blant annet av Bergen kommune. Det er vi takknemlige for, understreker hun.

Stykkene er for alle som vil ha en god opplevelse. Vi vil ha det morsomt sammen med publikum,

derfor legger vekt på å dra publikum inn i stykkene, de må gjerne heie eller varsle om noe spesielt skjer på scenen. Dette bidrar til et unikt samspill og et engasjert publikum. Vi legger stor vekt på mestringsfølelse og et positivt miljø. Alle slags folk er med, forteller Rosemary videre.

– Da vi startet BADS i 1998, var vi ikke så mange. Nå er vi rundt 70 medlemmer, inkludert sminke-, kostyme-, lys-, lyd- og scenecrew. Den yngste er 7 år og jeg er den eldste. Jeg er 83, sier den glade damen. Vi har mange ungdommer med, søsken, besteforeldre og foreldre.

Vi er ti ulike nasjonaliteter, noen av oss har autisme, noen Downs syndrom og så har vi en koreograf, en fantastisk pianist og et band som trofast stiller opp år etter år. Vi har hatt noen som kom til oss som små mennesker som bare ville se og ikke snakke og synge, og noen som ikke kunne se så godt, men sang så fantastisk, tenk at så mange kan utvikle seg til stjerner. Jeg elsker dem alle sammen, sier hun på en måte som får meg til å stole på at hun snakker sant.

Foto: Katja Blixrud

Det er Rosemary selv som skriver roller til de ulike skuespillerne. Hun forteller videre: Jeg kjenner dem og da vet jeg hvem som vil stråle utkledd som bestemor i rullestolen og hvem som kan danse flott, om de følger opp danse-koreografen vår. Jeg kan se at de utvikler seg og da legger vi til litt mer, forteller hun.

Jeg spør hva det er som driver henne. Jeg har alltid vært teatergal, hele livet, sier hun og ler. Jeg liker så godt å være sammen med denne gjengen. Her er alle greie med hverandre. Jeg hører ingen som sier spydige ting til hverandre. Vi har en vidunderlig stemning. Ja, og vet du hva som gleder meg, svarer hun.

Det er når det kommer en liten gutt bort til meg bak scenen, kanskje har han Down syndrom, kanskje ikke. Så tar han hånden min og spør hvem jeg skal gå med på scenen i finalen. Jeg vet ikke, sier jeg da. Så tar han et enda faste-

re grep om hånden min og spør om vi to kan gå sammen. Klart vi kan, svarer jeg da og før jeg vet ordet av det har jeg fått en smask på nesen.

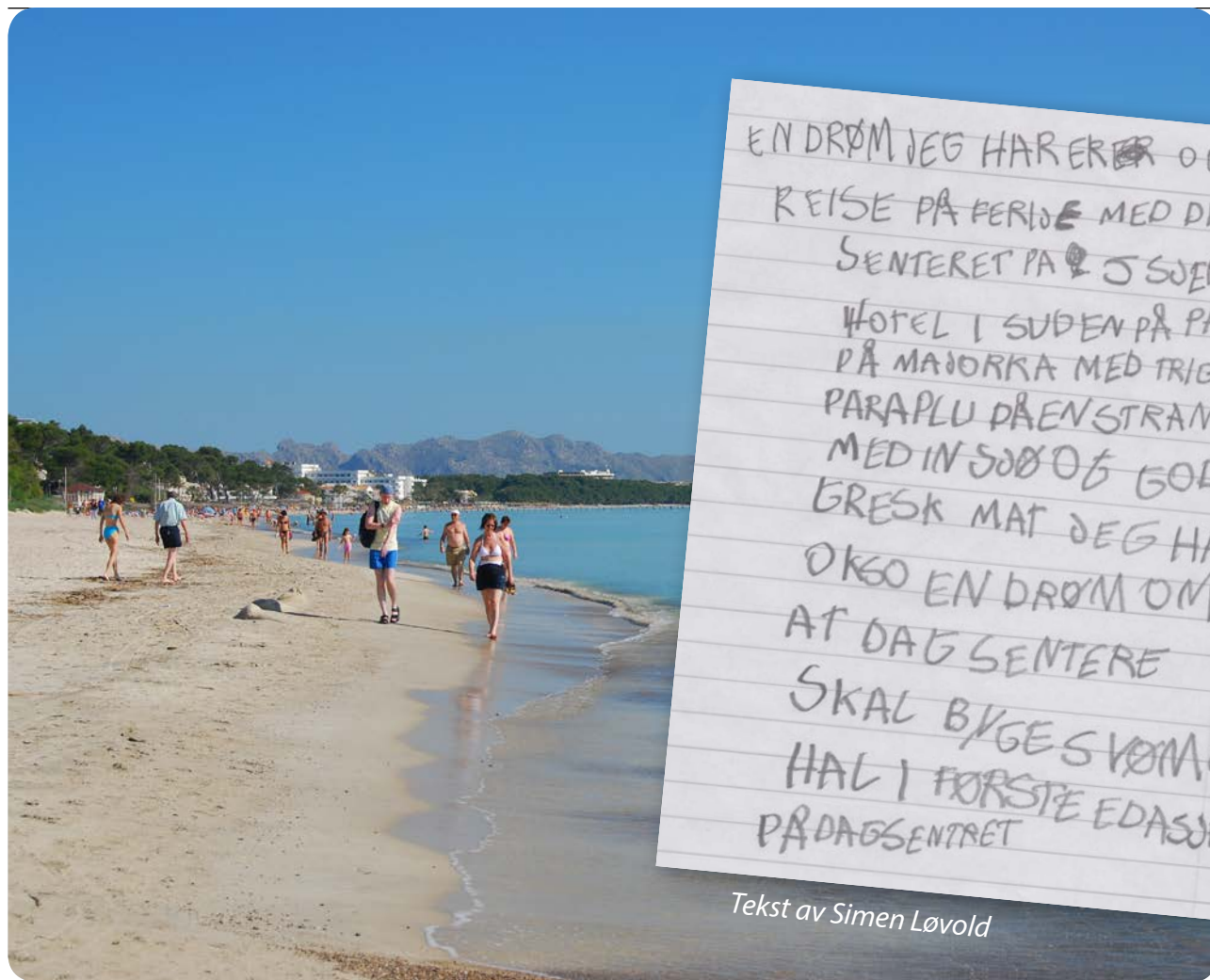
Det får meg til å fryde meg over Bads. Jeg får noen ganger spørsmål om når jeg skal gi meg, for noen mener at jeg ser noe gammel ut, men jeg klarer bare ikke å slutte med Bads.

NFU:

Mennesker med utviklingshemning har rett til å delta i alminnelige kultur- og fritidsaktiviteter.

Jeg fryder meg med henne og håper at flere vil ta seg tid til å lytte til Rosemarys selvsagte og livsbejende budskap.

Bravo Bads!

EN DRØM JEG HAR ER OG
REISE PÅ FERIE MED DAG
SENTERET PÅ S SJERNES
HOTEL I SUDEN PÅ PALMAS
PÅ MAJORKA MED TRIG OG
PARAPLU PÅ EN STRAND
MED IN SØ OG GOD
GRESK MAT JEG HAR
OKSO EN DRØM OM
AT DAG SENTERE
SKAL B/GE SVØME
HAL I FØRSTE EDA SJE
PÅ DAGSENTERET

Tekst av Simen Løvold

En hyllest til støttekontaktene!

Av Nina Skauge

Er det noen som mener at dagens ungdom ikke er av hel ved? Da kjenner de ikke til støttekontaktene. Alle disse englene som beriker livet til hundrevis av barn, ungdom og voksne med utviklingshemming. Som får hverdagen til å gå opp for slitne foreldre. Og som frigjør tid til søsken – som ofte kommer i annen rekke.

Mange av støttekontaktene har aldri møtt noen med utviklingshemming før de begynner. Likevel går de løs på oppgaven med lærevillighet og respekt, og blir til betrodde hjelpere i vår hverdag.

Å ha utviklingshemming betyr alltid begrensede muligheter for et sosialt liv og for å komme seg ut. Mye av det vi andre tar for gitt, kan ikke de gjøre alene: Gå på kino, i svømmehall, på vennebesøk, konsert, kafe eller en tur i skogen.

Jeg synes at støttekontaktene får altfor liten oppmerksomhet. Daglig møter de folk med begrenset språk, trøblete ben, dårlig syn, fastlåste vaner eller veldig spesielle interesser. De drar ut i all slags vær for å være sammen med en som ellers kanskje ville sittet inne. Støttekontaktene skulle hatt en egen dag! En egen sang! En egen avdeling i 17. maitoget. Med plakater og flagg. Da hadde folk sett dem og ropt hurra.

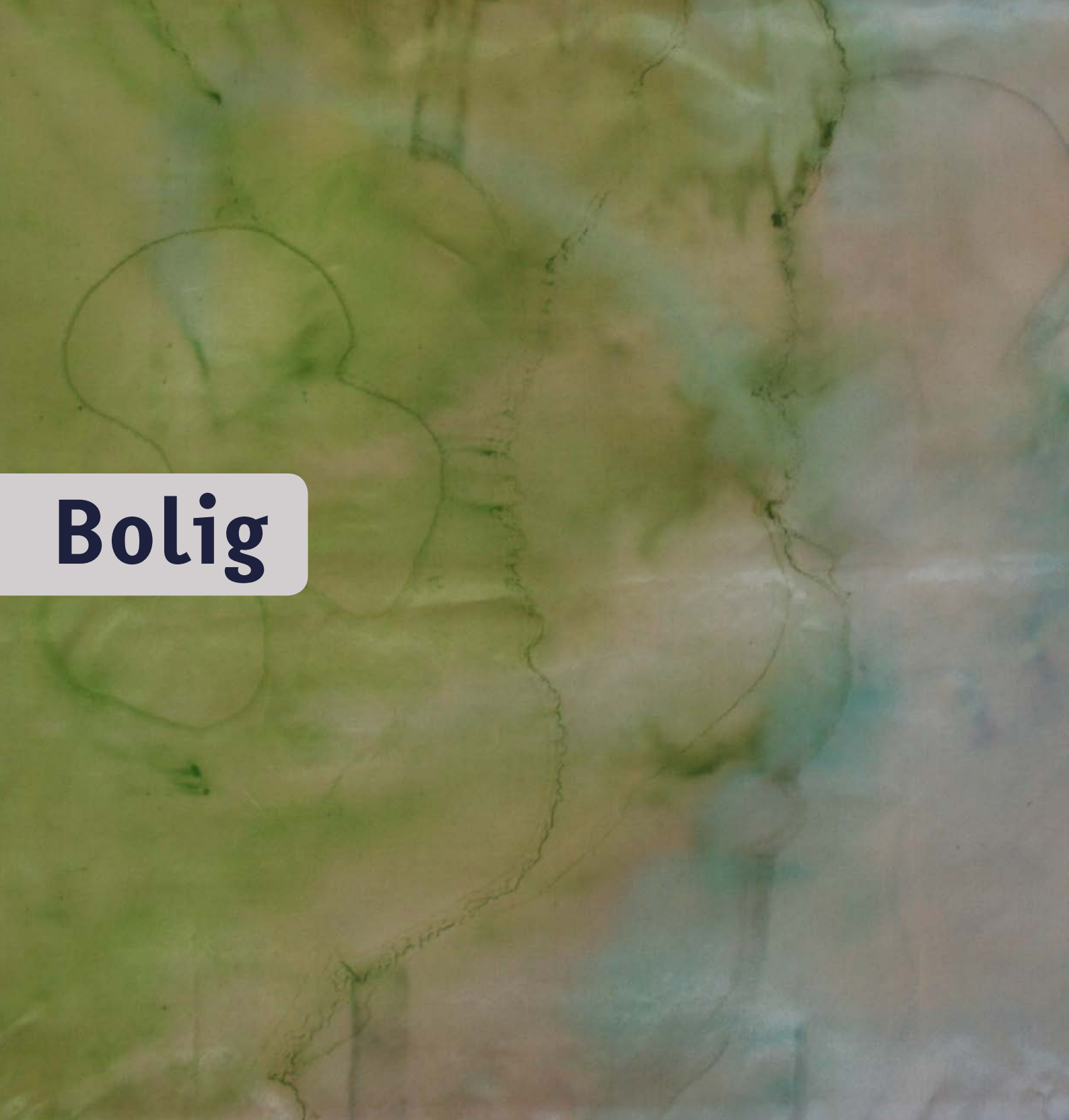
Ja, de får betalt for det. Skulle bare mangle. Men de får noe langt mer. De får en uvurderlig livserfaring. Finnes det noen tall på det? Sikkert ikke. Men

tenk på følgende samfunnsperspektiv: Mange av støttekontaktene er unge studenter. En dag blir de kanskje arkitekter, bussjåfører, lærere, tannleger eller butikksjefer. Arkitekten som en gang hadde en venn med utviklingshemming, vil aldri glemme det når han blir byplanlegger. Læreren vil resten av livet vite at tilpasset læreplan ikke betyr å sitte på grupperom og legge puslespill. Tannlegen vil vite at noen mennesker rett og slett har angst for stoler som går opp og ned. Butikksjefen vil ønske ALLE velkommen i butikken sin, og smile ekstra oppmuntrende til ham som bruker litt lengre tid i kassen. Og bussjåføren vil løpe bak i bussen sin og vippe ut rullestolrampen i ren begeistring når han ser en rullestolbruker på busstoppet.

Nei, la oss hedre våre hverdagshelter. Og i disse olje-nedgangstider: **Måtte kommunen aldri, aldri finne på å tukle med en så grunnleggende olje i samfunnsmaskineriet som våre uunnværlige støttekontakter!**

Illustrasjon ved Nestun dagsenter.

Bolig

Jørgen flytter ut

Av Ragna B Langlo

Gudmund Hernes sa en gang: – *Akkurat da jeg hadde lært alle livets svar forandret alle spørsmålene seg.* Sånn følte vi det også da Jørgen ble født. Før fødselen tenkte at vi at vi hadde alle svarene, alle løsningene på livet vårt videre. Nå fikk vi tusen nye spørsmål. Og vi ville ha svar – helst med en gang.

Jørgen er i dag en multifunksjonshemmet ung mann som trenger tilsyn og tjenester dag og natt. Jeg hadde lenge – mer enn pappaen – tenkt at en dag må han flytte ut. Og kanskje vært mer realistisk. Men selv om jeg følte meg forberedt, var jeg ikke det da prosessen kom i gang.

Proessen før Jørgen sin flytting

Det var vi foreldrene som måtte forberede oss mest, både praktisk og følelsesmessig, da Jørgen skulle flytte. Det er en prosess som er helt annerledes enn for andre søsken. I denne tiden opplevde jeg hvor viktig det var å være ærlig. Jeg tror foreldre må våge å sette ord på tanker som dukker opp. Våge å snakke sammen, eller snakke med andre som står en nær.

En av tankene var jeg helt uforberedt på: *Vil Jørgen bli borte for oss? Blir det akkurat som om han er død?* Men også: *Jeg ønsker at Jørgen skal flytte, jeg er sliten, jeg greier ikke mer.*

Jørgen sin pappa har alltid tatt en stor del av den praktiske omsorgen for ham. For meg var det viktig å få formidlet at jeg også ønsket å være fri, å få mulighet til å gjøre andre ting. Samtidig var jeg usikker på om Jørgen ville få den hjelpen han hadde behov for. Å gi fra seg ansvaret betød at nye personer måtte lære seg å oppfatte det kroppsspråket og de signalene vi hadde brukt tjue år på å lære oss. I denne fasen var det godt å snakke med foreldre som hadde gjennomgått det samme. Et råd jeg fikk var å samle ting til leiligheten. Dette var gode forberedelser – og mer konkret enn alle tankene i hodet mitt.

Samarbeid med hjelpeapparatet

Da flyttingen nærmet seg spurte vi oss selv: *Kan noen overta alle de rollene vi har hatt? Hvordan skal vi kunne stole på at de tar ansvar? Systemet*

har lett for å ha fokus på timer, planer, ressurser – administrativt arbeid. De glemmer på en måte at det er personens behov som må være i sentrum. De tenkte på behov for så og så mange timer hjelp – så og så mange kvadratmeter plass. Men hva med Jørgens behov som menneske? Hva må gjøres for at han skal trives? Hvem må samarbeide? Hvilke arenaer må på banen? Og hadde alle samme oppfatning av begrepene sosialt nettverk og sosiale møtepunkter?

Ansvarsgruppemøtene var viktige for oss. Der kunne vi komme med tanker og spørsmål. Jeg kunne da snakke med vår kontaktperson og legge frem ønsker, og samtidig være ærlig på uenigheten mellom pappaen om detaljer. Begge ble innkalt til møte der også han fikk komme med sine spørsmål. Det viktige for ham var visshet om at Jørgen sine behov ble ivarettatt på en kvalitetsmessig god måte. Hans ve og vel måte være i sentrum – ikke vakter og turnus.

Noe jeg satte umåtelig stor pris på var at vi fikk tid til å gi all vår informasjon om Jørgen til dem som skulle ha ansvar for ham i boligen. Og at de lyttet!

Det nærmer seg

Da huset med de fem leilighetene skulle bygges fikk vi være med på hele prosessen. Vi var stadig på byggeplassen, og det var flott å se da leiligheten nesten var ferdig. Jørgen selv kunne ikke

hjelp til med innredning, men gode søsken så til at det ble en ungdomsleilighet – ikke en mummaleilighet. Men samtidig kom også de tunge tankene tilbake – det ble plutselig alvor. I starten var det ikke nok personale, og løsningen ble at Jørgen skulle være hjemme en uke og i leiligheten en uke. Jeg trodde dette ville være en ideelt, men slik ble det ikke. For akkurat da jeg endelig var mentalt forberedt på flytting, så kom han tilbake! Det var jo nå jeg skulle ha fri! Men også nå opplevde jeg at det var godt å være ærlig med egne tanker.

Ble drømmen min oppfylt?

Svaret er både – og. Jørgen blir ivaretatt og hans behov er i sentrum. Han koser seg i leiligheten sin og viser dette tydelig ved gester og lyder. Han foretrekker faktisk sin lille hule fremfor fellesrommet.

Han får post. Men ikke så mange stikke-innom-besøk. Og han har en gul, syngende kanarifugl og mange bilder og postkort som kan lede til samtaler. Venner er dessuten flinke til å sende kort fra reiser og ferier. Og vi foreldre har ikke dårlig samvittighet om vi ikke besøker ham hver uke på grunn av reisefravær.

Gjensidig informasjon og åpenhet mellom oss og tjenesteyterne, er en selvfølge. Det samme er respekt. Vi har faste møter hvor vi kan stille spørsmål uten at det blir tatt opp som negativ

kritikk. Konklusjonen må derfor være at selv om løsrivelsen var en tøff prosess – så er resultatet positivt for alle parter.

Til slutt et råd!

Til dere som skal gjennom det samme: Snakk med andre i samme situasjon – det var til utrolig hjelp og støtte for oss når det gjaldt Jørgen – verdens skjønneste gutt.

Jeg har en drøm

- At noen stikker innom Jørgen på vei forbi på tur med hunden.
- At tjenesteyterne synes det er kjekt med uventet og uformelt besøk.
- At det ikke er vanskelig for andre å besøke Jørgen – at det føles naturlig og ikke behøver å være "evig".
- At hjelpemidler for besøkende som *Min historie*, fotoalbum, postkort kan gjøre det lettere å snakke med Jørgen for de som besøker ham.
- At vi som foreldre skal slippe å ha dårlig samvittighet "fordi vi ikke var hos Jørgen i dag".
- At Jørgen får brev og kort i postkassen.
- At Jørgen ikke bare blir en beboer og hans leilighet bare blir en plass.
- At Jørgen ikke blir glemt.

Stor trivsel i selveierleilighet i Måken

Etter fem år i Måken i Damsgårdsundet er ikke Bendik Berg Skauge i tvil. Det er dette som er hjemme. Det er her han hører til og trives – sammen med vennene.

Av Nina Skauge

Men veien frem var kronglete, det vet jeg som er mor. Flere år tok det, før seks foreldre fant et boligprosjekt som passet. Men så ble det også som vi hadde drømt om: Våre ungdommer fikk bo sammen, i en helt vanlig boligblokk og i byen. Det siste var viktig, for dette er by-ungdommer.

Det er i ettertid ikke få ganger at jeg har møtt på det syn – skult eller åpent – at gjengen vår

NFU:
Voksne
mennesker med
utviklingshemning
har rett til eget
hjem.

snek i køen av folk som ventet på kommunal bolig. Mulig det, men dette reiser også noen spørsmål: Hvorfor skal personer med behov for kommunale hjelpetjenester finne seg i å vente i årevis på et sted å bo?

Hvorfor skal de være prisgitt kommunens vurdering av hvem de skal dele resten av livet med? Og hvorfor skal de bo i segregerte enheter på mindre sentrale tomter? Intet galt med tomter eller kommunal utvelgelse i seg selv, det kan funke utmerket. Men snakker vi selvstendighet og ulike behov, må det også være rom for ulike fremgangsmåter.

Måken hadde ikke kommet i stand uten et nært samarbeid med BOB. For det krever sin entreprenør når seks kravstore, og ikke alltid innbyrdes enige, foreldre pluss en byråkratisk kommune skal bestemme hvor skapet skal stå. Men så hjalp det nok BOB at salg av de seks leilighetene ga startkapital til igangsetting av bygget.

Da resten av leiligheten skulle selges var vi foreldre tydelige på at potensielle kjøpere måtte få vite om gjengen vår. Det kan ha vært et smart

Bendik viser stolt frem sitt ryddige kjøkken.

trekk, for ingen synes det var noe problem. Den åpenheten kan ha bidradd til det gode naboforholdet i vi ser i dag.

Nå kunne jeg fortalt om problemer underveis. Om kommunen, som innimellom ga oss grå hår. Men jeg lar det være. Jeg vil heller fortelle om det som ble bra. For eksempel den store bakgården – med fin beplantning og kjøkkenhager – der de som vil kan plante bærbusker, så blomsterfrø eller sette poteter. Stedet er en lavterskel møteplass både for utveksling av potet-erfaringer, lek og grilling.

Men det å bo i blokk betyr også å ta hensyn til andre, noe vi ble minnet på en gang Bendik hadde vennefest. Min sønn er glad i å danse, og har en tendens til å ha slipset rundt hodet og skjorten utenpå buksen når det lir utpå

Kort vei til Bybanen når gjengen skal på Stadion.

kvelden. Så også denne dagen. Dansegleden var så intens at naboens glass og kopper hoppet ut av kjøkkenskapet. – Om det var mulig å hoppe litt mer forsiktig?

I det daglige har Bendik kort vei over broen til jobben på Nordnes verksteder. Og når han kommer hjem kan han velge om han vil lage middag selv eller spise på Fellesen. Det blir ofte det siste, for det er kjekt å sitte rundt bordet og prate. Hele gjengen har travle ettermiddager med fotball, korps og treningsstudio, så Fellesen er et viktig samlingssted for tacos, spill og tv-titting i helgene. Og har noen en dårlig dag, er dyktige ansatte aldri lang unna; med tid, ro, kunnskap og trygghet.

Bendik er mektig stolt av sin kule toppleilighet med utsikt mot byen, Fløyen og Ulriken. Det har han all grunn til.

Annet

Internasjonal kontakt

Av Ragna B Langlo

I flere år har NFU sentralt hatt en gruppe som heter *Aktiv i egen organisasjon*. Den er medlem i EPSA (European Platform of SelfAdvocates) og har deltagere fra flere fylkeslag.

EPSA er en egen gruppe innenfor *Inclusion Europe*, og består av nasjonale organisasjoner og aktive tillitsvalgte med utviklingshemming fra hele Europa. NFU sin gruppe *Aktiv i egen organisasjon* har vært medlem av EPSA siden 2005.

SelfAdvocacy betyr at personer med utviklingshemming lærer å snakke for sine egne og andres behov – være sin egen og andres talsmann. EPSA arbeider for inkludering og rettigheter. Deres motto er: *Hør stemmene våre og Ingen-ting om oss – uten oss.* (Hear our voices og Nothing about us – without us.)

Ulike tema som har vært oppe på konferansene som *Aktiv i egen organisasjon* har deltatt i:

- Menneskerettigheter – for personer med utviklingshemming som for alle andre
- Retten til å stemme ved valg.
- Hva betyr det å ha en verge?
- Bestemme selv – sin hverdag, bo, arbeid, ferie og fritid.

- Lettlestelover og regler.
- Støttepersoner (Peer support) få støtte og råd av personer som har samme erfaring som meg.
- FN sin konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, spesielt Artikkel 12 i FN Likheter for loven.

Inclusion Europe er en samling av organisasjoner i Europa som arbeider for personer med utviklingshemming og deres familier. NFU er medlem og også med i styret. Det er viktig at organisasjonene samarbeider og deler erfaringer.

Hordaland Fylkeslag av NFU har planer om å starte *Aktiv Hordaland*. Da vil Bergen lokallag, som det største lokallaget i fylket, ha med et medlem med utviklingshemming i gruppen. Dette vil bli et viktig tilskudd til arbeidet og aktiviteten i lokallaget.

Siste konferanse *Mitt liv, mine bestemmelser* (My life, My decisions) ble holdt i Madrid 2. -4. oktober 2015. NFU fikk støtte av Utenriksdepartementet for å kunne delta. Tom Roger Ramsøskar fra Nord-Trøndelag fylkeslag og Camilla Berentsen fra Buskerud Fylkeslag deltok. Du finner mer på Internett: inclusion-europe.eu og self-advocacy.eu

Illustrasjon ved Nesttun dagsenter.

Bøker for folk med utviklingshemming

Av Nina Skauge

"Båten blir til mens du ror", var det en vittig sjel som sa, og sånn følte jeg det da jeg i 2003 startet Skauge forlag uten å vite noe som helst om forlagsvirksomhet. Mye måtte læres etter hvert. Men har man hjertet sitt i noe, er gleden større enn slitet.

Min glede er å gi folk over hele landet tilgang til gode og nyttige bøker.

Forlaget har til nå utgitt 21 bøker – og flere er på vei. De tar opp mange viktige tema: Hvordan det er for familien å få et barn som er annerledes. Hva små barn med en funksjonsnedsettelse tenker og føler, og hvordan vi kan prate med dem om det som er vanskelig. Overgang fra barnehage til skole. Hvordan få til god inkludering og læring i skolen. Hva ungdom med utviklingshemming er opptatt av og hvordan vi kan styrke deres selvfølelse og tro på egne muligheter.

Littlestserien om Tigergjengen (se tegning) er forlagets nyeste satsing. Serien – 12 bøker så langt – handler om en vennegjeng der alle

trenger litt hjelp i hverdagen. Men de står på og får til mye, hver dag og hver på sin måte.

Det har lenge manglet letteste, underholdende og spennende bøker tilpasset denne gruppen. Derfor er det gledelig at Tigergjengen har truffet blink. Kanskje er det fordi bøkene er morsomme heller enn korrekte. De handler om dagliglivets

mange utfordringer: Vennskap som settes på prøve, kjærester, sjalusi og forviklinger, samarbeid med andre, mysterier, å flytte hjemmefra, sug etter søtsaker og mat, selvstendighet, skumle nyheter på tv og sorgen når noen man er glad i dør. Bøkene handler kort sagt om livet.

To læreverk i engelsk for barn er også utgitt. De bygger på lek, musikk og sosial samhandling rundt teddybjørnen Teddy (støttet av Utd.dir.)

Vil du vite mer eller kjøpe fra Skauge forlag?

Facebook: [skauge forlag](#)

Blogg: [skaugeforlag.wordpress.com](#)

Hjemmeside: [www.skaugeforlag.no](#)

Nettbutikk: [skaugeforlag.tictail.com](#)

Hva husker du fra 1976?

- 1 Hvem var statsminister i Norge i 1976 og hvilket parti kom statsministeren fra?
- 2 Hvem var ordfører i Bergen i 1976?
- 3 Hvem var den første lederen i Bergen NFU?
- 4 Hva het årets poplåt og hvilken gruppe komponerte og framførte den?
- 5 Hvem vant den norske finalen i Melodi Grand Prix i 1976?
- 6 Hvem vant tippeligaen i 1976?
- 7 Hva gikk på barne-TV i 1976?
- 8 Hvilken populær TV-serie starter i 1976?
- 9 Hvem får spellemannsprisen i 1976?
- 10 I 1976 skjedde det en ulykke nær Bergen som er kalt "den glemte ulykken". Hvilken ulykke var det og hvor skjedde den?
- 11 Hvor ble OL holdt i 1976 og hvilken nordmann tok gull?
- 12 Fantes det mobiltelefoner i 1976?

Du finner svarene på neste side.

Svar på spørsmålene fra side 55

1. Trygve Bratteli går av som statsminister og Odvar Nordli overtar. Begge er fra Arbeiderpartiet.
2. Eilert Eilertsen fra partiet Høyre er ordfører.
3. Roar Pedersen.
4. Årets poplåt det året er ABBA sin «Mamma Mia».
5. «Mata Hari» framført av Anne Karine Strøm. Den kom på 18.-plass i den internasjonale finalen.
6. Det var Lillestrøm – og Brann kom på tredje plass.
7. Det var Lekestue, Titten Tei og Huset på prærien.
8. Norge rundt.
9. Wenche Myhre.
10. Deep Sea Driller-ulykken, skjedde 1. mars 1976 i meget dårlig vær, da den flyttbare innretningen var under forflytning for egen maskinkraft fra en blokk sør i Nordsjøen (Elf-operatør) til Bergen. Plattformen grunnstøtte ved Fedje. Alle ble evakuert med livbåt, men seks personer som oppholdt seg oppå livbåten omkom da den kantret.
11. I Innsbruck og Montreal. Ivar Formo tar gull på 5-mila i Seefeld.
12. Ja, men de veide ca. 10 kilo og det var ikke så mange som hadde slike telefoner.

The logo for Norsk Forbund for Utviklingshemmede (nfu) consists of the lowercase letters 'nfu' in a white, sans-serif font, centered within an orange square.

Norsk Forbund for
Utviklingshemmede

Med denne optimistiske tegningen takker vi arbeidstakere ved Nesttun dagsenter for allsidige og tankevekkende illustrasjoner til denne jubileumsboken. De har bidradd med tekstilarbeider, tegninger, tekster og annet. Noen arbeider er merket med navn, andre ikke.

Takk også til ledelsen ved dagsenteret for godt samarbeid.

Norsk Forbund for Psykisk utviklingshemmede ble stiftet i 1967. Menneskerettighetserklæringen og utviklingshemmedes rettigheter på lik linje med andre borgere har vært bærende prinsipper gjennom hele NFU (NFPU) sin historie.

Samfunnets syn på mennesker med utviklingshemming har endret seg opp gjennom historien. En forståelse av at de er likeverdige medmennesker med de samme rettigheter som andre vokste ikke fram før på 60-tallet. Arne Skouen var en av de fremste talsmennene. Han skrev i juni 1965 tre artikler i Dagbladet under samlebetegnelsen "De som faller utenfor – og de som svikter dem". Her tok han til orde for at mentalpasientene og deres pårørende trengte et landsforbund. Han meldte

seg som aktiv i propagandaen og ble en frontfigur i arbeidet fram mot stiftelsen av Norsk Forbund for Psykisk Utviklingshemmede.

I 1966 ble det foreslått å danne et landsråd for handikapomsorgen som skulle bestå av de handikappedes egne organisasjoner og organisasjoner innen det frivillige hjelpeapparatet. Det ble snart klart for en del aktive foreldre og foreldregrupper at psykisk utviklingshemmede var de eneste som ikke hadde noen organisasjon som talte deres sak. Emma Hjorths venner koordinerte arbeidet og den 18. februar 1967 ble NFPU konstituert. 75 representanter for 26 ulike foreldregrupper og lag deltok på møtet. Organisasjonens første landsmøte ble avviklet 11. og 12. november 1967.

